

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

DEN HAAG - CONRADKADE 175 - TEL. 61.41.61 - GIRO 41.22.35
TELEFOON AFD. VISSERIJ 39.01.55

OP WEG NAAR EEN NIEUW KAPELLE

1964

(door S. van Veen)

§ 1. D o e l

Het kleinfruiteeltgebied Kapelle-Biezelingse is al sinds jaren een probleemgebied en bij diverse instellingen wordt dan ook al lang gedacht over mogelijkheden ter verbetering en er zijn hier en daar ook reeds bepaalde plannen ontstaan. De problematiek is nu echter opnieuw actueel geworden als gevolg van de lage prijzen in het afgelopen jaar. Dit heeft geleid tot een verzoek van beleidsinstellingen over dit gebied een oriënterende nota op te stellen, waarin een globaal overzicht wordt gegeven van de moeilijkheden en haar oorzaken, van de mogelijkheden tot een oplossing en van de punten die, terwille van een betere oriëntering, onderzocht zouden moeten worden. De nota zou een uitgangspunt moeten zijn bij een verdere gedachtenwisseling, bij het opstellen van een ontwikkelingsprogramma en een programma voor verder onderzoek.

Overeenkomstig het doel van de nota werd zij opgesteld na een onderhoud met een aantal milieukenners. Zij heeft daardoor een kwalitatief karakter.

§ 2. D e m o e i l i j k h e d e n

Bij de gesprekken met de kenners van het gebied werd vooral gewezen op een vijftal punten, die moeilijkheden veroorzaken, namelijk:

- a. de lage prijzen voor het kleine fruit;
- b. de ongunstige agrarische structuur;
- c. het veranderen van bedrijfsgrootte en bedrijfstype;
- d. het moderniseren van de plantopstand;
- e. het gebrek aan vermogen.

Ad a. De lage prijzen voor het kleine fruit

De aanleiding van de recente moeilijkheden in dit gebied is vooral gelegen in de relatief lage prijzen van het kleine

fruit in het afgelopen seizoen. De prijzen van het kleine fruit zijn echter van jaar tot jaar nogal wisselend. Het feit, dat men de afgelopen 10 jaar niet veel klachten hoorde over bedrijfsuitkomsten, vond zijn oorzaak niet in het feit, dat de prijzen steeds hoog waren, maar ze waren steeds wel hoog voor een of twee van de geteelde produkten, dan weer eens voor het ene, dan weer eens voor het andere. In het afgelopen jaar was er echter geen enkel produkt met hoge prijzen.

De situatie bij het kleine fruit is niet van dien aard, dat men voor het oplossen van de huidige moeilijkheden kan hopen op overheidsmaatregelen die de prijs rechtstreeks beïnvloeden, zoals dat bijvoorbeeld bij de zuivelprodukten het geval is. De oplossing zal dan ook vooral gezocht moeten worden in drie richtingen die daarvoor openstaan:

- 1. produceren tegen een lagere kostprijs;
- 2. wijziging van het bedrijfstype;
- 3. bezigheden zoeken buiten de agrarische sector.

1. Bedrijfstypen

ad b. De ongunstige agrarische structuur

In het gebied, dat wordt gerekend tot het kleinfruitteeltcentrum Kapelle-Biezelinghe, behoort, behalve het grondgebied van de gemeente Kapelle, ook een deel van de gemeenten Wemeldinge en Ierseke. Er kunnen hier in de fruitteeltsector vier bedrijfstypen worden onderscheiden, namelijk:

- (a) de fruitteeltbedrijven; het accent ligt hier, wat de tuinbouw betreft, op de teelt van appels en peren. Daarnaast kan nog akkerbouw of veeteelt voorkomen;
- (b) de bedrijven van hard- en kleinfruit naast elkaar;
- (c) bedrijven met kleinfruit in de open grond;
- (d) bedrijven met teelten onder glas en/of kleinfruit;

Tot groep (a) behoren ± 125 en tot de groepen (b), (c) en (d) ± 325 bedrijven.

Het aantal bedrijven met enig glas wordt op ± 40 geschat. Behalve deze 450 bedrijven, die als hoofdberoep worden geëx-

ploiteerd, zijn er nog \pm 500 telers die hun agrarisch bedrijf als nevenberoep uitoefenen.

2. Bedrijfsgrootte

De bedrijfsgrootte, dat wil zeggen de beschikbare oppervlakte cultuurgrond, loopt sterk uiteen. Een deel van de hardfruitteelt is ontstaan op de vroegere landbouwbedrijven; de beschikbare oppervlakte varieert hier van 10 - 100 ha en meer.

Het overgrote deel van de bedrijven is echter kleiner dan 10 ha en vooral ontstaan doordat werknemers zelfstandig zijn geworden. Hierbij hebben zij veelal geprofiteerd van gronden, die zij konden pachten van de kerk, de diaconie en het burgerlijk armbestuur, welke instellingen over \pm 400 ha land beschikten. Behalve van deze instellingen heeft men ook nog grond verworven, hetzij door pachten, hetzij door kopen van particulieren.

Het bedrijfstype is mede afhankelijk van de hoeveelheid grond die men heeft kunnen verwerven. Was dit meer dan 3 à 4 ha, dan heeft men zich vooral toegelegd op de teelt van hardfruit. Had men niet meer dan \pm 1 ha dan moest men zich wel in hoofdzaak toeleggen op het kleine fruit. Bij bedrijven met 1 - 4 ha worden allerlei combinaties hard en kleinfruit gevonden.

3. Cultuurtechnische omstandigheden

Bij het verstrekken van grond door de kerkelijke instellingen ging men er in het algemeen vanuit, dat ieder evenveel rechten had en dat degene die nog niets had gepacht, voorrang had boven degene die reeds wat had. Dit heeft ertoe geleid, dat men trachtte bij elk van de genoemde instellingen een stukje te pachten, met als gevolg een zeer verspreide ligging van de over het algemeen kleine percelen (20 à 30 are). Ook grond van particulieren werd vaak in kleine stukjes verpacht of verkocht, omdat er meer vraag was naar kleine stukjes. Het gevolg is, dat de verkaveling thans veel te wensen overlaat. Ook de afwatering is lang niet ideaal, er zijn hele complexen zonder sloten, waar men in natte jaren wateroverlast heeft.

Ad c. Veranderen van bedrijfsgrootte en bedrijfstype

De verandering van de bedrijfsgrootte levert vooral moeilijkheden bij een aantal telers van hard fruit. De fruitteelt op moderne wijze eist namelijk per man een grotere oppervlakte grond dan de traditionele. In een centrum als Kapelle is de grond echter zo schaars, dat vergroting van de beteelbare oppervlakte bijzonder moeilijk is; bovendien is vergroting met verspreid liggende percelen bezwaarlijk.

De behoefte tot verandering van het bedrijfstype doet zich vooral voor bij de telers van kleinfruit of klein- en hard fruit tezamen. Een deel van hen wenst zich meer toe te leggen op de teelt van hard fruit en een ander deel op die van teelten onder glas. De eerste groep ondervindt vooral moeilijkheden, omdat ze meer land nodig heeft dan voorheen. De tweede groep heeft vaak geen geschikt land - hetzij door de ligging; hetzij doordat het land geen eigendom is; hetzij door perceelsvorm of omvang - om glasopstanden op te bouwen.

Ad d. Moderniseren van de plantopstand

Het moderniseren van de plantopstand levert vooral moeilijkheden bij het harde fruit en wel, omdat men of de inkomsten van het oude fruit niet kan missen in de periode dat het jonge fruit nog niet in produktie is; of omdat men bodem-moeheidverschijnselen vreest, dit vooral bij het kleine fruit of omdat men zich afvraagt of het herinplanten van verspreid liggende kleine percelen ooit tot een rendabele produktie zal leiden.

Ad e. Het gebrek aan vermogen

De bedrijfstypen die men zich thans als doel stelt, hetzij met hard fruit, hetzij met teelten onder glas, hebben een veel grotere vermogensbehoefte dan het kleinfruitbedrijf in zijn traditionele vorm. Mede omdat de telers van kleinfruit in het algemeen over weinig vermogen beschikken, althans weinig ten

opzichte van het bedrag dat nodig is, kunnen zij de sanering van de bedrijven moeilijk volbrengen.

§ 3. M o g e l i j k h e d e n t e r v e r b e t e r i n g

De verbeteringen zullen in dit gebied gericht moeten zijn op grotere bedrijven, op een betere verkaveling, een betere waterafvoer, het aanleggen van waterleiding naar de percelen om gietwater beschikbaar te hebben bij teelten onder glas, de aanleg van elektriciteit, nodig bij het verwarmen van de kassen, het treffen van voorzieningen, waardoor huizen op de bedrijven kunnen worden gebouwd en het verschaffen van vermogen.

Als het hier een landbouwgebied betref, dan zou men kunnen stellen, dat een ruilverkaveling hier een aangewezen middel zou zijn, vooral als men erin zou slagen een deel van de grond voor bedrijfsvergroting vrij te maken.

In een gebied met hard en kleinfruit kan dit echter niet, omdat een verkaveling tot gevolg zou hebben, dat een groot deel van de huidige plantopstand waardeloos zou worden, met als gevolg een grote kapitaalsvernietiging. Bovendien zou het gebied zijn inkomensbron voor enkele jaren kwijt zijn.

Het lijkt daarom nodig, dat een meer geleidelijke aanpak wordt gekozen. Deze zal er in de eerste plaats op gericht moeten zijn in het gebied enige ruimte te scheppen. Dit is wellicht te bereiken door een aantal fruittelers buiten het gebied grond aan te bieden op voorwaarde, dat zij de grond, die zij nu beschikbaar hebben, binnen bijvoorbeeld 5 jaar beschikbaar stellen voor sanering van het gebied. Wanneer men erin zou slagen akkerbouwgrond op deze wijze beschikbaar te krijgen, zou men natuurlijk sneller over grond kunnen beschikken. Voorts zou nog grond beschikbaar kunnen komen door telers door middel van het O.- en S.-fonds of door de S.B.L. uit te kopen.

De vrijgekomen grond zou beschikbaar gesteld kunnen worden aan telers, die met teelten onder glas willen beginnen. Zij zouden dan op hun beurt de gronden, die zij in gebruik hebben binnen

3 of 5 jaar beschikbaar moeten stellen voor verdere sanering. Ook deze telers hebben een overgangstijd nodig om op het nieuwe perceel een opstand in produktie te krijgen. Ondertussen moeten zij leven van de opbrengst van de oude opstand. Bij deze bedrijven kan wellicht in een aantal gevallen meer grond vrijkomen, dan zij ervoor in de plaats krijgen, omdat er door het glas minder grond nodig is.

De hier in grove lijnen geschetste wijze van saneren vergt natuurlijk nog een nadere uitwerking. Het is zeer wel denkbaar, dat daarbij nog andere mogelijkheden en moeilijkheden naar voren komen.

De geschetste wijze van saneren lijkt eenvoudig, doch in de praktijk zal dat niet altijd het geval blijken. Het gehele proces zal namelijk geleid moeten worden door een coördinerende instelling. Bij het aankopen van grond buiten het gebied en bij het uitkopen van telers zouden het O.-en S.-fonds en de S.B.L. een rol kunnen spelen. Het zou wenselijk zijn, dat de Cultuurtechnische Dienst een functie zou kunnen vervullen bij het verkavelen van de aangekochte en door ruiling vrijgekomen gronden. Bij het opnieuw inrichten van bedrijven, zowel voor de teelt van hard fruit als voor teelten onder glas, zullen kredieten nodig zijn. Er zal ook een oplossing gevonden moeten worden voor de fruitopstanden, die bij een sanering betrokken raken en die nog in volle produktie zijn. De huidige eigenaar zal er niet zonder een redelijke prijs afstand van willen doen en de toekomstige gebruiker van het perceel zal er in een aantal gevallen de vraagprijs niet voor willen geven. Hier zou overwogen kunnen worden of bijvoorbeeld het O.- en S.-fonds het verschil zou kunnen overbruggen.

In de geleidelijke aanpak, zoals die werd omschreven, zou het streekverbeteringswerk kunnen worden ingepast. De belangrijkste taak daarvan zal wellicht zijn de bevolking zich meer bewust te doen worden van de problematiek die zich in het gebied voordoet.

Naast de agrarische sector, zal ook de niet-agrarische sector een aantal mogelijkheden bieden. Dit kwam reeds even ter sprake in de vorm van het uitkopen van telers door het O.- en S.-fonds. Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid, dat telers in grotere mate dan voorheen een niet-agrarisch beroep zullen kiezen, waarbij zij dan misschien (tijdelijk) hun bedrijf of een gedeelte daarvan als nevenberoep aanhouden. De mate waarin men een niet-agrarisch beroep zal kiezen zal enerzijds afhangen van de werkgelegenheid, die door de toekomstige betere verbindingen met het Rotterdamse gebied weleens groter zou kunnen worden bijvoorbeeld door vestiging van bedrijven in het gebied. Anderzijds is het ook van veel belang hoe de prijzen van het kleine fruit de komende jaren zullen zijn. Zijn ze laag, dan zal dit de trek naar de niet-agrarische sector stimuleren.

Het is vrijwel ondoenlijk om thans een beeld te vormen van het Kapelle der toekomst, zoals dat er met name ten aanzien van de beroepsstructuur, zal uitzien. Voorlopig lijkt het erop, dat van de huidige kleinfruittelers een deel van hun bedrijf zal ombouwen in de richting hard fruit, een ander deel in de richting van teelten onder glas en een derde groep zal een niet-agrarisch beroep kiezen. Hoe de omvang van deze groepen zal zijn zal afhangen van een aantal factoren als werkgelegenheid en prijzen van kleinfruit, hard fruit en glasprodukten, maar ook van de wijze waarop en de mate waarin de agrarische sanering wordt gestimuleerd.

Er werd ook reeds opgemerkt, dat het agrarische saneringsproces niet een eenmalige ingreep zal zijn, maar een langdurig proces. Een proces, waarvan ons het eindresultaat niet duidelijk voor ogen staat. Dit heeft tot gevolg, dat de beleidsinstellingen, die de ontwikkeling moeten begeleiden, voortdurend bereid en in staat zullen moeten zijn zich in de keuze van hun middelen aan te passen aan de ontwikkeling, zoals die zich voordoet. Het is dan ook op dit moment niet mogelijk de weg naar het nieuwe

Kapelle te wijzen. Het gekozen opschrift typeert de situatie wellicht beter, wij zijn, of wij gaan op weg naar een nieuw Kapelle, met een globale aanduiding omtrent het Kapelle, zoals het worden zal, terwijl wij de weg daarheen stap voor stap zullen moeten zoeken, ons aanpassend aan de omstandigheden, zoals ze zich zullen voordoen en gebruikmakend van de beschikbare middelen. In deze situatie lijkt het nuttig met het stimuleren van het saneringsproces zo snel mogelijk te beginnen, ook al zijn de middelen voorlopig beperkt.

§ 4. K o s t e n e n b a t e n v a n e e n s a n e r i n g

Het is uiteraard moeilijk een beeld te vormen van de kosten van een sanering, maar ook als men dat slechts zeer globaal kan en bijvoorbeeld voor een gebied als Kapelle alleen maar weet, dat ze vrij hoog zullen zijn, dan rijst toch de vraag of de te bereiken resultaten deze kosten rechtvaardigen. Bij deze vraag is vooral van belang of de bedrijven, die als gevolg van de sanering zullen ontstaan, bevredigende bedrijfsuitkomsten zullen geven.

Ten aanzien van de kleinfruiteelt moet worden opgemerkt, dat de kostprijs in Kapelle thans hoger ligt dan onder gunstiger omstandigheden technisch mogelijk zou zijn.

Het hoge kostprijspeil in Kapelle wordt niet alleen veroorzaakt door de verspreide ligging van de percelen, maar ook door de kleine oppervlakten per bedrijf. Voorts zijn er tekenen, die erop wijzen, dat in de niet al te verre toekomst het plukken van rode en zwarte bessen voor industriële doeleinden, mechanisch zal kunnen geschieden, waardoor de teelt dan voor een groot gedeelte naar het grotere bedrijf zal verhuizen.

Voegen wij hier nog aan toe, dat het prijspeil in de komende jaren nog wordt bedreigd door import uit Oost-Europa en dat ook als gevolg van de uitbreiding van het areaal in de afgelopen jaren voor de naaste toekomst op een vrij grote produktie moet worden gerekend, dan moeten wij concluderen, dat de perspectieven voor het kleinfruiteeltbedrijf in Kapelle in zijn huidige vorm

weinig rooskleurig zijn. Dit geldt natuurlijk nog sterker voor die bedrijven waar bovendien bodemmoehheidsverschijnselen optreden.

Een bedrijfstype waarin kleinfruit voor industriële doeleinden tegen de laagste kostprijs kan worden geteeld zal in Kapelle niet mogelijk zijn, omdat er per bedrijf veel grond voor nodig is. Vanwege de arbeidsbehoefte en het prijsrisico past het kleine fruit waarschijnlijk beter in het gemengde akkerbouwbedrijf.

Voor een aantal telers zal misschien de teelt van kwaliteitsprodukten voor verse consumptie nog wel mogelijkheden bieden.

Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat men in de komende jaren geen of slechts zeer matige inkomens uit de kleinfruitteelt kan behalen. De markt is namelijk nogal gevoelig voor bijzondere omstandigheden, zowel klimatologische als handelspolitieke. Dat kan tot gevolg hebben, dat bepaalde produkten toch weer hoge prijzen zullen opbrengen.

Als gevolg van deze omstandigheden zal het kleinfruitbedrijf vooral minder aantrekkelijk zijn voor hen, die nog 20 à 30 jaar bedrijfshoofd hopen te zijn. Zij moeten er mee rekening houden, dat het kleinfruitbedrijf, zoals dat in Kapelle thans wordt gevonden, meer en meer een verouderd produktiemiddel zal worden. Hoewel de mogelijkheid van een aantal goede jaren niet is uitgesloten, lijkt het toch verstandig, vooral voor de jongeren, de bakens reeds tijdig te verzetten.

Voor hen die het bedrijfstype willen wijzigen wordt vooral gedacht in twee richtingen, namelijk aan gespecialiseerde (hard) fruitbedrijven en aan bedrijven met teelten onder glas.

Het fruitteeltbedrijf heeft wellicht qua rendement de beste perspectieven, als het althans rationeel wordt opgezet. Het is dan echter tevens het moeilijkst te realiseren. Men zal dan in het algemeen een vestigingsplaats buiten het huidige centrum moeten zoeken, omdat het in het bedoelde gebied welhaast onmo-

gelijk is een oppervlakte van voldoende omvang (6-10 ha) bij elkaar beschikbaar te krijgen. Bovendien voldoen vele gronden niet aan alle voor fruitteelt te stellen eisen. Een tweede moeilijkheid bij het stichten van een fruitbedrijf is de grote vermogensbehoefte, terwijl het slechts onder bepaalde omstandigheden mogelijk is een bedrijf geleidelijk op te bouwen.

Het bedrijfstype met teelten onder glas laat zich althans in zijn eerste fase gemakkelijker realiseren. Men bouwt dan meestal een onverwarmde kas of rolkas voor de teelt van aardbeien. Wanneer men voldoende middelen beschikbaar heeft zal men zich, te meer als de rentabiliteit in het kleinfruit niet gunstig is, willen toeleggen op de teelt van groenten onder glas en vroeg of laat zal ook belangstelling ontstaan voor verwarmd glas.

Deze ontwikkeling heeft ook zekere bezwaren. Het gietwater zal via het leidingwaternet verkregen moeten worden. Bij een bedrijf van 4000 m² onder glas en een waterprijs van 30 cent per m³, betekent dit, als wij het verbruik stellen op 1 m³ per m², een extra kostenpost van f. 1.200,- per jaar. Bovendien is er geen exportveiling voor deze produkten in de naaste omgeving. Hoewel het er steeds meer op begint te lijken, dat de prijzen, die op de kleine veiling - althans klein voor een bepaald produkt - worden behaald, aanmerkelijk achterblijven bij een grote veiling, zullen de jaarlijkse opbrengsten al gauw f. 1.000,- à f. 2.000,- lager zijn. Dit bezwaar kan men ontlopen door te laten veilen op een grotere veiling, maar dan zullen de voerskosten extra hoog worden. Voorts zijn er dan nog de voordelen van de centrumfunctie in het algemeen, die de teler buiten het centrum moet ontberen.

Op grond van deze overwegingen zou de kweker, die met groenteteelt onder glas wil beginnen, economisch gezien, verstandig handelen door zich in of bij een centrum te vestigen.

Niettemin is het waarschijnlijk wel mogelijk ook in Kapelle-Biezelinge - zeker voor de beste vaklieden - tot een winstgevende

produktie te komen, maar men moet toch beseffen, dat het heel moeilijk zal zijn de achterstand, die men heeft ten opzichte van reeds gevestigde bedrijven in de grote centra, in te halen.

§ 5. P u n t e n w a a r o m t r e n t o n d e r z o e k
g e w e n s t i s

Wanneer het saneringsproces in grote lijnen zal verlopen, zoals in het voorgaande is geschetst, dan lijkt het gewenst het onderzoek in de eerste plaats te richten op een nadere inventarisatie.

Uit deze inventarisatie zou in de eerste plaats moeten blijken hoeveel bedrijven er zijn, die als hoofdberoep en als nevenberoep worden geëxploiteerd. Voorts dient te blijken, welke bedrijfstypen er voorkomen en hoeveel bedrijven tot elk type behoren.

In verband met de sanering van het gebied is het gewenst te weten hoe oud de bedrijfshoofden zijn en hoeveel meewerkende zoons er zijn. De oudere bedrijfshoofden zonder zoon-opvolger zullen wellicht weinig voelen voor een ingrijpende sanering. Op grond van de leeftijd van de bedrijfshoofden en het aantal meewerkende zoons kan een indruk worden verkregen van het aantal bedrijven in de toekomst. In dit verband is het ook van belang te weten of er nieuwe bedrijven, die als hoofdberoep worden geëxploiteerd, ontstaan uit bedrijven, die voorheen als nevenberoep werden geëxploiteerd en omgekeerd.

Naast de gegevens over de bedrijfshoofden is ook een aantal gegevens over de bedrijven belangwekkend, zoals de beteelde oppervlakte, de pacht-eigendomverhouding, het aantal, de ligging en de omvang van de gebruikte kavels en de aard van de plantopstand. Uit deze gegevens ontstaat een beeld van de saneringsnoodzaak.

Tenslotte zou het nog gewenst zijn gegevens te verzamelen over de bereidheid tot sanering en het vakmanschap ofwel bekwaamheid om over te schakelen op een ander bedrijfstype.

Beide factoren zijn moeilijk meetbaar. Omtrent de bereidheid tot sanering zou men kunnen vragen of het bedrijfshoofd een ander bedrijfstype wenst en in welke richting die wensen gaan, bijvoorbeeld hard fruit of teelten onder glas. Als maatstaf voor de bekwaamheid om over te schakelen naar een ander bedrijfstype zou kunnen worden nagegaan, welk onderwijs door de zoons en jongere bedrijfshoofden is gevolgd. Naarmate men meer onderwijs heeft gevolgd kan men zich in het algemeen gemakkelijk oriënteren op een nieuw gebied.

In het hiernavolgende overzicht zijn de gegevens opgesomd, die in het voorgaande zijn genoemd en tevens is vermeld op welke wijze ze verzameld kunnen worden.

1. Gegevens betreffende het bedrijfshoofd en zijn gezinsleden
 - a. leeftijd bedrijfshoofd enquête of p.b.h. of bevolkingsregister
 - b. hoofd- en nevenberoep bedrijfshoofd enquête of milieukenners
 - c. beroepsgeschiedenis bedrijfshoofd enquête of milieukenners
 - d. beroepskeuze zoons + leeftijd zoons enquête
 - e. onderwijs bedrijfshoofd en zoons enquête
 - f. wensen betreffende sanering enquête

2. Gegevens betreffende het bedrijf
 - g. betaalde oppervlakte mei-inventarisatie
 - h. teeltplan mei-inventarisatie
 - i. pacht-eigendom enquête
 - j. ligging kavels enquête
 - k. aantal kavels enquête
 - l. omvang van de kavels enquête
 - m. ouderdom van de opstanden enquête of globaal metelling
1963

Uit het bovenstaande overzicht blijkt, dat over de pacht-eigendomverhouding en ligging, aantal en omvang van de kavels alleen gegevens verkregen kunnen worden door middel van een enquête. Voor een beeld van de saneringsnoodzaak zijn deze gegevens essentieel. Dit betekent, dat, indien enigszins mogelijk, gestreefd

dient te worden naar een onderzoek met een enquête. Het houden van een enquête is bovendien gewenst voor de peiling van de wensen voor sanering en voor de gegevens over de beroepskeuze en het onderwijs van de zoons en tenslotte wordt door de enquête een beter beeld van de ouderom van de plantopstand verkregen en bovendien komt de wijze, waarop de modernisering verloopt door een enquête ook aan het licht.

Samenvattend kunnen wij zeggen, dat de bedrijfstypen, die men als oplossing ziet niet zonder bedenkingen zijn. Daarbij komt, dat er momenteel ook geen betere wegen zijn aan te wijzen, maar dit wil niet zeggen, dat deze er in de toekomst niet zouden zijn. Hier valt te denken aan de teelt van kwaliteitsprodukten voor consumptie in de naaste omgeving.

In de vorige paragraaf werd reeds opgemerkt, dat men al doende de weg naar het nieuwe Kapelle zal moeten vinden. Wellicht geldt dit ook voor het bedrijfstype. De motivering voor een start op dit moment ligt in de gedachte, dat men de nieuwe weg niet vindt door molkend af te wachten, maar door met vertrouwen en realiteitszin op weg te gaan.